

Západ a ti druzí

Dopis číslo 6 předsedy Mezinárodní sociologické asociace z dubna 1997 členům ISA

Když vznikaly v devatenáctém století sociální vědy, původně se lokalizovaly v několika málo zemích: ve Velké Británii, Francii, Německu, Itálii a Spojených státech. Bylo přirozené, že se tyto disciplíny – obzvláště historie, ekonomie, politická věda a sociologie – v první řadě zabývaly empirickou realitou těchto pěti zemí, to znamená tedy převážně „Západu“. Byla to předpokládaná intelektuální problematika „modernity“, jež byla zásadním objektem intelektuálního bádání v sociálních vědách: co znamenala, jaké sociální „problémy“ způsobila, jak bychom mohli lépe porozumět jejímu vývoji?

Sociální vědci si zároveň uvědomovali, že „Západ“ není celý svět. V devatenáctém století bohužel také věřili, že ne-Západ je ne-moderní, a proto je od Západu podstatně odlišný. Proto tedy bylo otázkou, proč studovat ne-Západ, ale také jak studovat ne-Západ. Z určitého hlediska byla zásadní odpověď na to, proč by měl Západ studovat „ty ostatní“, namísto kvůli zobrazení jejich odlišnosti od Západu, v jakém ohledu byli ne-„moderní“, a tudíž v jakém ohledu byl „Západ“ moderní. Odpověď na otázku, jak studovat ne-Západ, byla dvojvrstevná. Na jedné straně byly založeny speciální vědní obory pro studium ne-Západu: antropologie pro studium takzvaně primitivních národů a orientalistika pro studium těch takzvaně vyspělých východních civilizací (Čína, Indie, arabský svět atd.). Kromě toho však sociální vědci, hlavně sociologové, vytvořili pojmy, které definovaly podstatný rozdíl mezi „Západem“ a „těmi ostatními“ a které zakládají protiklady: status a smlouva (Maine), vojenská a industriální společnost (Spencer), mechanická a organická solidarita (Durkheim), tradiční a racionálně právní legitimita (Weber), vzorové proměnné od Parsonse. Transformace světa od roku 1945 podminovala sociální základ těchto pojmů. Rozšíření sociální vědy do všech koutů světa a – což je důležitější – politická opětovná prohlášení nezápadního světa vyvolala zásadní otázky o rozdílu mezi „Západem“ a „těmi ostatními“. A tak zpochybnila logiku existence samostatných disciplín, které by se zabývaly odlišnými částmi světa. Dnes studují sociologové a histo-

rikové Spojených států Srí Lanku a antropologové ze Srí Lanky studují Spojené státy. Můžeme uvést celou řadu těchto příkladů.

Ale ještě důležitější je, že byly nastoleny otázky o oprávněnosti těchto protikladů, a jak tyto protiklady „moderního člověka“ definují. Někteří věří, že jsme se všichni přesunuli za modernost, do sféry postmoderny. Jiní se domnívají, že „moderní člověk“ ještě vůbec neexistuje, že předpokládané změny, které zavedl „moderní Západ“, se neliší zásadně od modelů nadále přetrvávajících v ostatním světě. Někteří poukazují zejména na vzestup východní Asie v posledních letech a hodnotí jej prostě jako návrat k ústřední pozici této části světa, po krátkodobé (a o čemž se diskutuje, neméně důležité) mezihře poměrně velkého prosazování se Evropy.

To neznamená, že dosud mezi námi nejsou vášniví obhájci oprávněnosti rozlišování „Západu“ a „těch ostatních“. Toto rozlišování už ale nemůže být nadále vykládáno jako samozřejmá pravda, ale musí být hájeno jako polemická intelektuální pozice. Ovšem předkládat je jako otázku „Západu“ a těch „ostatních“, znamená samosebou užívat jazyka odvozeného od geopolitické nadvlády Západu. Ta se zdála být samozřejmá v devatenáctém a na počátku dvacátého století, ale byla silně zpochybněna v druhé polovině století dvacátého, a může se snadno stát rychle mizející realitou ve století dvacátém prvním.

Ale i kdyby měl evropocentrismus – následkem slábnoucího postavení západního světa – jakožto intelektuální síla vymřít, mohlo by snadno dojít k tomu, že bude nahrazen jinými „centrismy“, například japonskocentrismem nebo činocentrismem. Nicméně, tyto sporné náhledy by se neměnily snadno proto, že se geografické těžiště centra změnilo. Neboť zásadním intelektuálním východiskem v sociální vědecké analýze je vztah univerzálního a partiikulárního.

Smyslem vědecké aktivity je hledání všeobecného vysvětlení pro interpretaci empirické reality, kdy vnímanou realitu vysvětlujeme ve vztahu k něčemu jinému. Toto něco jiného musí být evidentně univerzální. Vědecká aktivita je individuální, protože je vedena jednotlivci a skupinami, které jsou vytvořeny společensky a společensky zakotveny, ať už jim jejich indivi-

duální kotvy dovolí toulat se sebevzdáleněji. Žádná partikulární vědecká aktivita nemůže nikdy naplno dosáhnout univerzalistického postavení. Žádná individuální vědecká aktivita si nemůže nikdy činit nároky, které na sebe berou podobu velkých příběhů.

Způsob, jakým jsme posledních 150-200 let zacházeli s tímto dilematem, spočíval v tom, že se zvolila jedna nebo druhá strana, dala se přednost jedné nebo druhé orientaci, být nomotetický nebo idiografický, mít jednu společenskou vědu pro lidstvo, nebo dvě (jednu pro Západ a druhou pro ty ostatní). Co jsme snad dnes schopni vidět jasněji, je, že nemůžeme skutečně volit mezi univerzálním a partikulárním o nic více, než můžeme volit mezi strukturálním a historickým. Jsme odsouzeni k analyzování všeho ve svých protikladech jako současně probíhající výraz všeobecného a typickou

ukázkou neodčinitelně individuálního, jelikož máme jak strukturu, která je popsitelná a tudíž neměnná, tak historii takovou, že struktura je vždy okamžitě odlišná od toho, co bylo bezprostředně předtím.

Problém stojící dnes před společenskou vědou je vyvinout metodologii, jež je ve shodě s touto neschopností volit a přijímat společné břímě budování pluralistického univerzalismu. Skutečnost, že se to zdá být neuvěřitelně snadné, plné velkých logických nástrah, není žádnou omluvou nepokračovat vyšlapanou stezkou, protože věřím, že je to jediná stezka v tmavém lese, v němž se intelektuálně nacházíme. Západ a ti ostatní? Východ a Západ? Sever a Jih? Ano, samozřejmě, a ne, samozřejmě, že ne.

Immanuel Wallerstein

Z angličtiny přeložila Alena Kropáčková